

Haukur Þorgeirsson

Álfar í gömlum kveðskap

Í þessari grein er brugðið upp nokkrum svipmyndum af álfum í verkum íslenskra skálda fyrir siðaskipti. Í gömlum kveðskap er mörgum sinnum getið um álfa og raunar svo oft að þess er hér enginn kostur að fjalla um öll tilföllin. Markmiðið er hér einkum að kynna nokkra forvitnilega texta sem fram að þessu hefur lítil gaumur verið gefinn. Betur þekkt verk koma þó nokkuð við sögu til samanburðar.

Æsir og álfar

Í Eddukvæðum er sums staðar getið um álfa og oftast í Alvíssmálum. Þar er sagt frá orðum sem ýmsar verur hafa yfir nokkur náttúruþyrirbæri. Á orðunum sem álfarnir hafa er fagur og blíður blær, þeir kalla til dæmis sólina *fagrahvél* og nóttina *svefngaman*.

Í öðrum Eddukvæðum eru álfar helst nefndir í samhengi við goðin. Þannig segir til dæmis í Hávamálum:

Þat kann ek it fjórtánda:
ef ek skal fyrða liði
telja tíva fyrir,
ása ok álfa
ek kann allra skil;
fár kann ósnotr svá.¹

Af vísunum sem þessum er helst að skilja að álfar séu goðkynjaðar verur og heimildir eru til um að þeir hafi verið blótaðir í heiðnum sið.²

Í Skáldskaparmálum segir Snorri Sturluson: „Vel þykkir kent til álfa“³ og mörg dæmi finnast um slíkar kenningar. Í Velleklu er Hákon

¹ *Hávamál* 1986:73.

² Sjá t.d. Shippey 2005:182–183.

³ *Edda* 1998:40.

jarl kallaður *morðálfur* og hlýtur jarlinn að hafa skilið það sem lof. Af öðrum fornum kenningum má nefna *lindálfur*, *vígálfur* og *álfur valmeyjar*.⁴ Þetta er hliðstætt við kenningar til ása eins og *ás nágrundar*, *vígás* og *ás Hildar*.⁵

Álfar og mennskar meyjar

Eina persónan í Eddukvæðunum sem kölluð er álfur er hinn hagi smiður Völundur í Völundarkviðu. Níðuður konungur tekur hann höndum og neyðir hann til að smíða fyrir sig gersemar. Völundur hefnir sín grimmilega og í lok kviðunnar kemur í ljós að hann hefur barnað Böðvildi, dóttur konungsins. Hún segir:

Sáto vit Völundr
saman í hólmi
eina Ögurstund;
æva skyldi!
Ek vætr hánom
· vinna · kunnak,
ek vætr hánom
vinna máttak!⁶

Böðvildur segist ekki hafa megnað að gera neitt gegn Völundi en ekki er fyllilega ljóst hvort hún var líkamlega eða andlega vanfær um það. Ármann Jakobsson telur að Böðvildur hafi álitid samband sitt við Völund vera sanna ást og vissulega er framsetningin þessleg að hún hafi haft einhverjar tilfinningar til hans.⁷

Í Kötlu draumi er sagt frá því að álfurinn Kár verður ástfanginn af Kötlu sem gift er höfðingjanum Má. Katla er leidd í draumi til hýbýla Kárs og skipað til rekkju.

Satt er það að segja
að síðan kom
marglátur til mín
maður í hvílu,

⁴ Finnur Jónsson 1931:7. Í rímum eru menn kenndir til álfa á sama hátt, nokkur dæmi eru *skjaldar álfur*, *menja álfur* og *odda álfur* (Finnur Jónsson 1926–1928:10).

⁵ Finnur Jónsson 1931:666.

⁶ *Eddadigte* III 1959:8.

⁷ Ármann Jakobsson 2006:248–249.

mig bað hann eina
öllu ráða
gullinu þeirra
og gersemum.

En eg lét á því
engar vonir
að eg auðbrjóti
ástir gæfi.
Sá hann það gjörla
að eg gleði týndi,
komu þá býsna stór
brigði á mín augu.

Svo var eg orðin
ekkaþrungin
miklu meir en það
eg megi frá segja
því eg þóttist firna
fáráð vera
svo sem í flokki
færi eg varga.⁸

Ekki verður kvæðið skilið öðruvísi en að Kár komi fram vilja sínum gagnvart Kötlu enda fæðist þeim sonur. Eins og í Völundarkviðu er angurvær blær yfir sambandi konunnar og huldumannsins en viðhorf Kötlu til Kárs er reyndar nokkuð mismunandi í uppskriftum kvæðisins.⁹

Í Gullkársljóðum segir frá Gullkár, sem er konungur í Álfheimum. Hann kennir konungsdótturinni Æsu hannyrðir og þau fella hugi saman. Í þetta skipti er enginn vafi um hug konunnar til álfisins. Æsa gleðst þegar Gullkár kemur ósýnilegur í sali hennar og eðlilegt er að skilja lýsinguna svo að þau njóti ásta saman.

Þá hló en hoska
hilmis dóttir
er hun sá Gullkár
ganga í skemmu.

⁸ *Íslenzkar þulur og þjóðkvæði* 1898:9–10. Stafsetning samræmd.

⁹ Gísli Sigurðsson 1995:197–198.

Tók siklings sonr
sess hjá meyju
en Ingibjörg
undan flýði.

Vildi hun þann dag ei
á saum taka,
þó var auðar Bil
ei þögn að meini.
Undruðust allir
þeir er á sáu
og þótti ung hafa
alls kyns læti.¹⁰

Foreldrar Æsu bregðast illa við þessum aðförum og leita leiða til að stía Æsu og Gullkári í sundur. Gullkár er særður nærri til ólífis og verður að flýja en Æsa eltir hann til Álfheima og nær að græða hann. Þar endar kvæðið.

Margt er ólíkt með Völundarkviðu, Kötludraumi og Gullkársljóðum en þau eiga það sameiginlegt að álfur gerir sér dælt við konu og fjall- að er um það sem vandamál fyrir fjölskyldu hennar.

Álfar til gamans

Þegar álfar eru nefndir til sögunnar í rímnakveðskap eru þeir gjarnan í för með ýmsum öðrum vættum og hluti af einhvers konar stórkarlagri gamansemi. Hér verða sýnd dæmi úr þremur rímnaflokkum frá miðöldum.

Í Prymlum er lýst ferð Þórs til Jötunheima til að endurheimta hamar sinn en sú saga er einnig kunn úr Prymskviðu og norrænum sagnadönsum. Í rímunum ferðast Þór á skipi og dregin er upp skopleg mynd af fylgdarliði hans. Álfar eru nefndir með tröllum.

Goðunum fylgja geysimargar geitr og kálfar,
telst þá ekki tröll og álfar,
töframenn og völvur sjálfar.

¹⁰ *Gullkársljóð* 23–24. Sjá einnig Haukur Þorgeirsson 2010.

Fuglar margir fylgja þeim af fleina rógum,
villidýr af veiðislóðum,
varga sveit með úlfum nógum.¹¹

Klerka rímur eru gamansamar rímur, líklega frá 15. öld, eftir sögu sem ekki er til í óbundnu máli.¹² Sagt er frá ævintýri Prímas nokkurs sem er brögðóttur klerkur. Undir lok frásagnarinnar þarf Prímas að verja borg gegn árás Serkja. Í því skyni blæs hann í lúður og kallar þannig til liðs við sig ýmsar verur.

Í fyrsta skipti sem Prímas blæs í lúðurinn koma til orrustunnar risar, tröll og þursar. Í þriðja sinn koma ýmis villidýr og í fjórða sinn koma drekar og ormar. En í annað sinn kemur mikill múgur dauðra manna á skipum utan af hafi. Þar eru álfar og dvergar með í för.

Hermenn spenna hvassan geir,
heima væri betra,
dragast í leikinn dólgar þeir
er dó fyrir hundrað vetra.

Kappar þóttust komnir enn
við kynstr og ógnir sjálfar,
drífa að þeim dauðir menn,
dverga sveit og álfar.¹³

Hér eru álfar ekki settir í flokk með tröllum heldur með dauðum mönnum. Fræðimenn hafa löngum gert því skóna að álfar séu upp-haflega látnir forfeður sem eru tignaðir eftir dauða sinn og kynnu hér að vera minjar um slíka hugmynd.¹⁴

Jarlmanns rímur eru frá því um 1500 og ortar eftir varðveittri riddarasögu. Eins og í Klerka rímum eru hér ýmsar verur kallaðar fram með því að blásið er í hljóðfæri, þar á meðal álfar. Eftir því sem ég kemst næst eru Jarlmanns rímur elsta heimild þar sem orðið 'huldu-fólk' kemur fyrir, í sögunni er talað um 'huldumenn'.

Blæs þá ræsir býsna hátt
beint í pípu eina,

¹¹ *Rímnasafn* I:283. Hér er stafsetning samræmd og sumum leiðréttingum Finns sleppt.

¹² Björn Karel Þórólfsson 1934:402–404.

¹³ *Rímnasafn* II:888. Stafsetning samræmd.

¹⁴ Ekki hafa þó allir verið sannfærðir um þetta, sbr. Einar Ól. Sveinsson 1940:152.

úr holtum stoltum hefur sig brátt
huldufólk með sveina.

Fornar nornir fá þeir séð
fara þær nú til leika,
álfar sjálfir eru þar með
og út á völlinn reika.

Þungan pung réð þengill fá
þeim með silfrið hvíta,
þakka blakkir þegnar þá
er þessa peninga líta.¹⁵

Þegar kóngur blæs næst í pípu koma fram tröll og jötnar ofan úr fjöllum.

Á tilsvarendi stað í sögunni stendur:

Kóngur hafði eina gullpípu og blés í hana hátt. Þá sá Austvestan að opnuðust holt og hólar, þúfur og steinar. Komu þar út álfar og nornir, dvergar og huldumenn. Kóngur tók fésjóð fullan af gulli og kastaði út á völlinn en þeir tóku við sem úti voru og skiptu í sundur með sér að jafnaði.¹⁶

Verur sem búa í hólum eru hér settar í einn sarp og eru „blakkir þegnar“ samkvæmt rímunum.

Álfar sem ógn

Hugmyndin um álfa sem hættulegar verur er Íslendingum vel kunn úr kvæðinu um Ólaf Liljurós. Álfarnir bjóða Ólafi að búa með sér og drepa hann þegar hann hafnar því. Kvæði þetta er raunar ekki íslenskt að uppruna enda er það þekkt í ýmsum afbrigðum um Norðurlönd og víðar í Evrópu.¹⁷

Eitt sérkenni íslensku útgáfunnar er að álfameyjarnar eru settar fram sem einhvers konar andstæðingar kristninnar. Fyrsta álfamærin

¹⁵ *Jarlmanns rímur* X:62–64. Stafsetning samræmd.

¹⁶ *Late Medieval Icelandic Romances* III 1963:49. Stafsetning samræmd.

¹⁷ Vésteinn Ólason 1982:112–126.

er „ekki Kristi kær“ og Ólafur telur að það sé ósamræmanlegt kristinni trú að búa með álfum.

Spyrja mætti hvort hugmyndin um hættulega álfa hafi aðeins átt heima í kynjaveröld sagna og kvæða eða hvort landsmenn hafi sjálfir borið ugg í brjósti vegna álfa við daglegt amstur. Til síðari möguleikans benda þrjár gamlar bænir.

Dæglur eru kvæði varðveitt í AM 713 4to.¹⁸ Handritið er skrifað um miðja 16. öld og kvæðið er varla eldra en frá um 1500, sést það meðal annars af unglegu orðfæri (t.d. 'blífa' í tólfðu vísu). Í kvæðinu er guðdómurinn beðinn um vernd gegn alls kyns andlegum og líkamlegum ögnum. Þar er þessi vísa:

Geymdu í dag við grimmum tröllum,
gjám og skriðum, skaparinn, mig,
fyrir álba kind og öndum snjöllum
þeim atskot veita hörmulig,
meinfuglum og móðum öllum,
myrkri og þoku, þess beiði eg þig.¹⁹

Vísan er einnig í ungum pappírshandritum og hljóðar þar svo:

Geym mig í dag við grimmum tröllum,
gjám og skriðum, frelsari, mig,
við álfa kindum og öndum snjöllum
sem aðskot veita hræðilig,
við meinfylgi og möðkum öllum,
myrkri og þoku, eg bið þig.²⁰

Nættlur eru eins konar hliðstæða við *Dæglur* en þar er beðið um vernd um nóttina frekar en um daginn. Kvæðið er aðeins varðveitt í handriti frá 19. öld en hlýtur að vera miklu eldra og ef til vill álíka gamalt og *Dæglur*. Þar í er þessi vísa:

Frá grimmum dýrum, guð drottinn minn,
geym oss og hvört annað sinn,

¹⁸ Um *Dæglur* er helst fróðleik að finna hjá Jóni Þorkelssyni (1888:99–100) og Finni Jónssyni (1924:126).

¹⁹ AM 713 4to, 15r. Stafsetning samræmd.

²⁰ JS 492 8vo, bls. 236–237. Orðamunur úr AM 969 4to, 116v: 2 frelsari] skapari; 6 myrkri] við myrkri.

sem skjálfta, þrumum og skrímslum ótt
og skæðum tröllum á þessari nótt,
frá aðsóknum og álfa kindanna illsku þrótt.²¹

Elsta heimild um kvæðið *Friðarbón* er *Vísnaþók* Guðbrands sem prentuð var 1612. Þar eru eftirfarandi erindi:

Fyrir vatni, eldi og veðra grandí
voldugur Drottinn hjálpi mér,
geym þú mig á græði og landi
fyrir grimmum skrímslum hvar eg fer.
Minnkast mun þá mein og vandi
nær miskunn þín yfir öllum er.

Sjónhverfingum svikulla anda
sviptu frá mér, Drottinn minn,
álfafólki og umsát fjanda
öllum skýlir krafturinn þinn,
fyrir heimsins öllum háska og vanda
hjálpa þú mér í hvört eitt sinn.²²

Það sem erindin úr þessum þremur kvæðum eiga sameiginlegt er að þar er tvinnuð saman bæn um vernd gegn náttúrulegum og yfirnáttúrulegum ógnum. Við hljótum að velta fyrir okkur hvaða tiltekna ógn það er sem stafar af álfunum og getum reynt að ráða það af samhenginu. Í *Friðarbón* eru álfar nefndir í sambandi við anda og fjendur og hafa eflaust verið taldir djöfullegar verur. Í *Nættlum* eru álfar nefndir í samhengi við 'aðsókn'. Sennilegt er að þetta hafi verið aðsókn af því tagi sem nefnd er í ritgerð um sjúkdómanöfn frá 18. öld:

Aðsókn kallast bæði þá einn lætur illa í svefni sem og hvert og eitt aðsvif og kast er hastarliga yfirfellur einn eður annan, og sér í lagi börn, og hvar til menn ei vita neina orsök. Þannig verða börn á einu augabragði gagntekin af velgju og uppköstum, rétt upp úr þurru, það kallast almennt aðsókn; fylgir þessu, sem enu fyrra tilfelli, hjátrúarfullur þanki á stundum, þó af náttúrligum orsökum leiði.²³

²¹ AM 969 4to, 121r. Stafsetning samræmd.

²² *Vísnaþók* Guðbrands 2000:309.

²³ Sveinn Pálsson 1788:185. Stafsetning samræmd.

Hjátrúarfulli þankinn er útskýrður í umfjöllun um áblástur:

Bólur þessar koma oft mjög á óvart, þess vegna hafa enir gömlu meint að fylgjur, andar eður aðrar ósýnligar vofur blási þeim á mann, hefir þá meiningu styrkt að meðan bólan er að koma finnst oft þvílíkast sem svalur blær komi á holdið eður mann taki í hvar bólan ætlar að koma, er allt hefur sínar náttúrligu orsakir.²⁴

Þessi hugsanagangur virðist eiga vel við vísuna úr Nættlum sem vitnað var til. Álfar eru þá í hlutverki vætta sem valda sjúkdómum eða öðrum erfiðleikum. Til vitnis um þetta eru einnig heimildir frá 16., 17. og 18. öld sem nefna álfavölkun, álfabruna, álfagang og álfavillu.²⁵

Enn er þó óskýrt hvað átt sé við með orðinu 'atskot' eða 'aðskot' í Dæglum:

fyrir álba kind og öndum snjöllum
þeim atskot veita hörmulig

Dæglur eru elsta heimild sem mér er kunn um orðið 'aðskot'. Í yngri heimildum merkir það oftast „háðsyrði“²⁶ en sú merking virðist ekki eiga vel við hér. Orðalagið og samhengið í Dæglum er þvílíkt að ógnin sem standi af álfum og öndum sé líkamleg og verulega hættuleg. Ég þekki aðeins eitt annað dæmi um orðið í líku samhengi.

Í sálmabókum frá 17. öld er kvöldsálmur sem hefur upphafsorðin „Ó herra guð, minn hjálparmúr“. Mun sálmur þessi vera eftir Magnús digra Jónsson (1637–1702), bónda í Vigur í Ísafjarðardjúpi, og trúlega ortur 1660 eða þar um bil. Þar er eftirfarandi erindi þar sem skáldið þakkar guði sínum fyrir að hafa verndað sig um liðinn dag.

So að ólukka, angur og slys,
allt hefur farið mig við mis
og aðskot illra anda,
so engin nægð af illsku slægð
mér orkaði í dag að granda.²⁷

²⁴ Sveinn Pálsson 1788:184. Stafsetning samræmd.

²⁵ Sjá *ONP* og *Ritmálskrá*.

²⁶ Orðið er glósað *scommata* (=háðsyrði) í *Lexicon Islandicum* eftir Guðmund Andrésson (1999) (d. 1654).

²⁷ AM 102 8vo, 84r. Stafsetning samræmd. Ég þakka Einari Gunnari Péturssyni hjálp við að lesa þetta handrit. Sálmurinn er einnig til í Lbs 847 4to, NKS 56 d 8vo, JS 643 4to, ÍB 127 8vo og sjálfsagt víðar.

Eins og rætt var hér á undan er þekkt að sjúkdómar og önnur óhöpp séu skýrð með íhlutan ósýnilegra illvættu. Aðskot gæti merkt eitthvað svipað og aðsókn en í stað þess að illvætturinn komi sjálf til að hrella fólk beitir hún fyrir sig *skotum*. Hugmyndin væri þá að álfar og andar hefðu yfir að ráða einhvers konar skaðlegum flaugum sem þeir skytu að fólki til að valda því skaða. Með þessum skilningi fæst skynsamleg merking í bæði kvæðin sem orðið kemur fyrir í.

Sterk rök fyrir því að þetta sé réttur skilningur er að skot af þessu tagi eru þekkt annars staðar í Norður-Evrópu. Í Noregi gengur fyrirbærið sem hér um ræðir undir ýmsum nöfnum en heitir ekki síst *alvskot*. Eldar Heide bendir á að orðið sé til í svo mörgum tilbrigðum í norskum mállýskum að það hljóti að hafa verið lengi í málinu. Einnig getur hann þess að lítið sé um álfa í norski þjóðtrú í seinni tíð og bendir það einnig til að orðið sé gamalt. Telur hann þess vegna að norræna hafi átt orðið 'alfskot' þótt það finnist nú ekki í heimildum.²⁸ Á íslensku þekkest orðið 'skessuskot' um bráðaverk í baki og er það sjálf-sagt eins hugsað.²⁹

Óheillaskeyti af þessu tagi finnast einnig í fornenskum heimildum. Í særingu sem nefnist *Wīð færstice* og varðveitt er í handriti frá því um 1000 er meðal annars talað um *ylfu gescot* ('álfaskot').³⁰ Hugmyndin er því gömul en ekki er gott að vita hvort hún hefur verið til á Íslandi frá fyrstu tíð eða hvort hún er seinna til komin fyrir erlend áhrif.

Níðurstöður

Eins og hér hefur verið sýnt birtast álfar á nokkuð margvíslegan hátt í bókmenntunum og er ekki fjarri lagi að leita skýringa á því. Þá er fyrst að huga að því að álfar höfðu hlutverki að gegna í norrænni trú og er þá óhjákvæmilegt að afstaðan til þeirra hafi breyst með kristnitökunni. Samkvæmt kenningum kirkjunnar er þess að vænta að dularfullar verur séu vélabrögð djöfulsins. Þetta viðhorf hefur haft sín áhrif og sjást þess merki í bænunum sem til var vitnað.³¹ Það er þó ekki svo

²⁸ Heide 2006:229.

²⁹ Kjartan Ottósson 1983:41; Matthías Viðar Sæmundsson 1992:275. Ég finn ekki heimildir um 'skessuskot' eldri en frá 20. öld. Einnig mun það til að orðið 'skot' sé notað eitt sér um veikindi (Kristján Eiríksson, munnleg heimild).

³⁰ Hall 2004:11.

³¹ Sjá ennfremur Einar Gunnar Pétursson [óútg.] um deilur lærðra manna á 17. öld um eðli álfa.

að um sé að ræða einsleita þróun frá björtum og góðum álfum í fornum textum til dökkra og djöfulegra álfa í ungum textum.

Þegar viðhorfin til álfa í tiltekinni heimild eru skoðuð ber að gæta þess að textinn er ekki gagnsær gluggi inn í viðhorf höfundarins og samtíðar hans. Hlutverk álfanna hlýtur alltaf að markast af bókmenntalegu eðli textans sem um ræðir. Í samhengi bænarinna er hið yfirnáttúrulega annaðhvort guðlegt og vinveitt eða djöfulegt og varasamt. En þegar rímur eru ortar er ímyndunaraflíð virkjað til þess að skemmta fólki og furðurnar eru þá ekki endilega mjög gildishlaðnar. Í lýrískum kveðskap undir fornryðislagi er meiningin að hreyfa við tilfinningum áheyrans. Það þarf ekki að koma á óvart að álfar hafi mismunandi birtingarmyndir í mismunandi textum. Á miðöldum hafa margvíslegar hugmyndir um álfa verið á kreiki og skáldin nýttu þá sem hentaði þeim best hverju sinni.³²

HEIMILDIR

HANDRIT

AM 713 4to

AM 969 4to

AM 102 8vo

JS 643 4to

JS 492 8vo

Lbs 847 4to

NKS 56 d 8vo

ÍB 127 8vo

AÐRAR HEIMILDIR

Ármann Jakobsson. 2006. „The Extreme Emotional Life of Völundr the Elf“ *Scandinavian Studies* 78:227–54.

Björn Karel Þórólfsson. 1934. *Rímur fyrir 1600*. Kaupmannahöfn: Hið íslenska fræðafélag.

Edda. Skáldskaparmál. 1. Introduction, Text and Notes. 1998. Útg. Faulkes, Anthony. London: Viking Society for Northern Research.

³² Shippey (2005) leggur áherslu á að hugmyndir um álfa séu sundurleitar svo langt aftur sem heimildir ná og að ekki sé hægt að gera ráð fyrir að þær séu allar runnar af einum heildstæðum meidi. Gunnell (2007) og Ármann Jakobsson (2006) ræða málið á svipuðum nótum.

- Eddadigte* III. 1959. Útg. Jón Helgason. København.
- Einar Gunnar Pétursson. *Tvö skrif um Kötludraum*. Óútgefin ritgerð.
- Einar Ól. Sveinsson. 1940. *Um íslenskar þjóðsögur*. Reykjavík: Sjóður Margrétar Lehmann-Filhés.
- Finnur Jónsson. 1920–1924. *Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie I–III*. København: Gad.
- Finnur Jónsson. 1926–1928. *Ordbog til de af Samfund til udg. af gml. nord. litteratur udgivne rimur samt til de af Dr. O. Jiriczek udgivne Bósarimur*. København.
- Finnur Jónsson. 1931. *Lexicon poeticum*. København: Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.
- Gísli Sigurðsson. 1995. „Kötludraumur: flökkuminni eða þjóðfélagsumræða?“ *Gripla* 9:189–217.
- Guðmundur Andrésson. 1999. *Lexicon Islandicum*. Reykjavík: Orðabók Háskóla Íslands.
- Gullkársljóð*. Útg. Haukur Þorgeirsson. Óprentað.
- Gunnell, Terry. 2007. „How Elvish were the *Álfar*?“ í *Constructing Nations, Reconstructing Myth* (ritstj. Andrew Wawn): Turnhout: Brepols.
- Hall, Alaric. 2004. *The Meanings of Elf and Elves in Medieval England*. University of Glasgow.
- Haukur Þorgeirsson. 2010. „Gullkársljóð og Hrafnagaldur. Framlag til sögu fornryðislags“, *Gripla* XXI:299–334.
- Hávamál*. Útg. Evans, David. 1986. London: Viking Society for Northern Research.
- Heide, Eldar. 2006. *Gand, seid og ándevind*. Universitetet i Bergen.
- Íslenskar þulur og þjóðkvæði*. 1898. Útg. Ólafur Davíðsson. Kaupmannahöfn: Hið íslenska bókmentafélag.
- Jarlmanns rimur*. Vélrituð uppskrift eftir AM 610 c 4to, varðveitt á Árnastofnun.
- Jón Þorkelsson. 1888. Om digtningen på Island i det 15. og 16. århundrede. København.
- Kjartan G. Ottósson. 1983. *Fróðárundur í Eyrbyggju*. Reykjavík: Menningar-sjóður.
- Late Medieval Icelandic Romances* III. 1963. Útg. Agnete Loth. København: Den arnamagnæanske kommission.
- Matthías Viðar Sæmundsson. 1992. *Galdrar á Íslandi*. Reykjavík: Almenna bókafélagið.
- ONP = *Ordbog over det norrøne prosasprog*. Aðgengileg á lýðnetinu.
- Ritmálsskrá = *Ritmálssafn Orðabókar Háskólans*. Aðgengilegt á lýðnetinu.
- Rímnaafn* I–II. 1905–1922. Útg. Finnur Jónsson. København: Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur.

- Shippey, Tom. 2005. „*Alias Oves Habeo*: The Elves as a Category Problem“. Í *The Shadow-Walkers: Jacob Grimm's Mythology of the Monstrous* (ritstj. Tom Shippey):157–188. Turnhout: Brepols.
- Sveinn Pálsson. 1788. „Registr yfir Islensk Siúkdóma nöfn“. *Rit þess konúngliga Islenska Lærdóms-Lista Félags* 9:177–230.
- Vésteinn Ólason. 1982. *The Traditional Ballads of Iceland*. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar.
- Vísnaþók Guðbrands*. 2000. Útg. Jón Torfason og Kristján Eiríksson. Reykjavík: Bókmenntafræðistofnun Háskóla Íslands.